

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ НАУК ПРО ЗДОРОВ'Я

Кафедра педагогіки та соціальної роботи

“До захисту допущено”

Зав. кафедрою _____

(підпис)

“ ___ ” _____ 2023 р.

Демчик Ольга Володимирівна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ТЕХНОЛОГІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВОДУ ДЛЯ
ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ**

Галузь знань 231 “Соціальна робота”

Спеціальність 23 “Соціальна робота”

Науковий керівник:

к.п.н., ст. викладач Дащаківська О.Ю.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Львів - 2023

ЗМІСТ

ТЕМА: «Технологія надання соціальної послуги супроводу для дитячих будинків сімейного типу»

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ	
1.1. Визначення соціального супроводу як соціальної послуги.....	6
1.2. Дитячі будинки сімейного типу як форма альтернативного сімейного догляду дітей	9
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВОДУ ДЛЯ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ	
2.1 Нормативно-правова база надання соціальної послуги супроводу	14
2.2 Особливості надання соціальної послуги супроводу	20
РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ПРИ НАДАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВОДУ ДИТЯЧИМ БУДИНКАМ СІМЕЙНОГО ТИПУ	
3.1 Методологія дослідження	26
3.2. Результати інтерв'ювання сімей альтернативної форми сімейного догляду, яким надається соціальна послуга супроводу	27
3.3 Рекомендації щодо подолання викликів при наданні соціальної послуги супроводу дитячим будинкам сімейного типу	32
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37
ДОДАТКИ	40

ВСТУП

Актуальність дослідження:

З літа 2017 року в Україні почала відбуватись реформа під назвою "деінституціалізація" (ДІ), яка стосується змін у системі дитячих інтернатів. В даний час у таких інтернатах перебуває 106,7 тисяч дітей. Значна більшість (92,3%) з них мають хоча б одного з батьків, тоді як лише 7,7% дітей, що перебувають у інтернатах, є сиротами (Хмельницька обласна військова адміністрація, 2022). Деінституціалізацію інтернатних закладів було запущено 9 серпня 2017 року після затвердження урядом плану заходів з реалізації II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки.

Етапи реформи діляться на три часові проміжки:

1. 2017-2018 - оцінка закладів по областях, які діють на даний момент та написання планів;
2. 2019-20234 - розвиток послуг з трансформацією відповідно до планів;
3. 2025-2026 - аналіз ситуації та визначення стратегії (Хмельницька обласна військова адміністрація, 2022).

Видання PRAVOKATOR (2020), проаналізувало, що відповідно до плану, до 2026 року кількість дітей, що перебувають в інституціях, має становити менше 0,5% від загальної кількості дитячого населення (у порівнянні з поточним рівнем 1,5%). Ті діти, які за різних причин залишаються в інституціях, будуть проживати у невеликих установах, що максимально наближені до сімейного середовища, з обмеженою кількістю мешканців (до 10 осіб у кожному закладі). Ці дані вказують на те, що реформа повинна відбуватись у доволі швидкому темпі. Для того, аби вона проходила якісно потрібно мінімізувати усі виклики, з якими можуть зіткнутися батьки при переході до цієї форми сімейного догляду. Особливого значення варто надати соціальній послугі супроводу, яка допомагає батькам адаптуватись, саме у ній важливо мінімізувати усі виклики.

Один з напрямів реалізації деінституціалізаційної реформи полягає в сприянні активному розвитку та поширенню альтернативних форм сімейного виховання. Ці

форми включають створення дитячих будинків сімейного типу, розширення мережі прийомних сімей та впровадження патронату над дитиною. (PRAVOKATOR, 2020).

Є чимало досліджень про розвиток альтернативних форм сімейного догляду. До прикладу дослідниця Бойко Ж. (2022) у своїй статті “Розвиток альтернативних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в ході реалізації людиноцентристської державної політики у сфері піклування про дітей” розкрила значення окремих напрямів впровадження політики щодо дітей-сиріт та дітей, які були позбавлені батьківського піклування. Також вона аргументувала важливість реформування системи інституційного догляду. Це дослідження дає уявлення про наявні проблеми у впровадженні альтернативних форми сімейного догляду, проте не розкриває з якими труднощами можуть стикатися сім’ї з альтернативною формою сімейного догляду при наданні їм різних соціальних послуг. Дослідник Заблоцький, А. Р. (2018) розкрив особливості розвитку альтернативних форм догляду на прикладі прийомної сім’ї.

Як бачимо ці статті розкривають важливість деінституалізації та створення альтернативних форм сімейного виховання, проте нас цікавить саме процес та якість надання соціальних послуг, а саме соціальної послуги супроводу дитячим будинкам сімейного типу.

Об’єкт дослідження: соціальний супровід як технологія соціальної роботи.

Предмет дослідження: технологія надання соціальної послуги супроводу для дитячих будинків сімейного типу.

Мета дослідження: окреслити технологію надання соціальної послуги супроводу та виявити проблеми з якими зіштовхуються батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу при наданні їм соціальної послуги супроводу.

Завдання дослідження:

1. Описати теоретико-методологічні підходи до здійснення соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу;
2. Описати технологію надання соціальної послуги супроводу дитячим будинкам сімейного типу;

3. Дослідити досвід та виклики з якими зіштовхуються батьки-вихователі при наданні їм соціальної послуги супроводу;
4. Надати рекомендації щодо надання соціальної послуги супроводу дитячим будинкам сімейного типу.

Методи дослідження: глибинне інтерв'ю.

Мета емпіричного дослідження: дослідити досвід та виклики з якими зіштовхуються батьки-вихователі при наданні їм соціальної послуги супроводу.

Завдання емпіричного дослідження:

1. Дізнатись, чи були проінформовані батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу про надання їм соціальної послуги супроводу;
2. Дізнатись, чи соціальний супровід було відповідно до передбачених етапів:
 - a. I - Аналіз ситуації та розробка плану;
 - b. II - Здійснення соціального супроводу;
 - c. III - Оцінка здійсненого супроводу;
3. Визначити з якими викликами зіштовхнулись батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу при наданні їм соціальної послуги супроводу.

Опис респондентів:

- Жінки/чоловіки (батьки, які є членами сімей з альтернативною сімейного догляду)
- Регіон проживання: до повномасштабного вторгнення (24.02.22) та після
- Батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу

Опис методів:

- **Метод:** глибинне інтерв'ю;
- **Методика фіксування:** аудіозапис (за згодою респондента);
- **Методика обробки й інтерпретації результатів:** метод аналітичного кодування та метод конденсації сенсу.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ

1.1. Визначення соціального супроводу як соціальної послуги

Дослідник Серга (2011) визначає соціальний супровід, як діяльність соціальних працівників, що складається з низки дій та прийомів, які здійснюються у певному порядку та послідовності з метою досягнення якісних змін у соціальному становищі та добробуті клієнта.

Соціальний супровід має на меті подолання життєвих труднощів, зменшення негативних наслідків або навіть повне вирішення проблем, що стикаються сім'я або особа (Пеша, 2013).

Діяльність при соціальному супроводі включає в себе надання комплексних соціальних послуг та використання різних інструментів соціальної роботи. Типова технологія соціального супроводу передбачає, перш за все, вивчення та діагностику ситуації клієнта, розробку плану вирішення проблеми, узгодження його з клієнтом, реалізацію відповідних заходів та оцінку результатів. Суб'єктом цієї діяльності є соціальний працівник та його/її клієнт, а об'єктом - соціальне становище та благополуччя останнього. Діяльність соціального супроводу ґрунтується на певних принципах, а її зміст складають різні види комплексних соціальних послуг та інструменти соціальної роботи. (Серга, 2011).

Дослідниця Пеша (2013) визначає поняття соціального супроводу, як комплексну модель соціальної підтримки осіб та сімей, яка широко впроваджується в центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді для різних категорій клієнтів.

Соціальний супровід, як одна з технологій соціальної роботи, був впроваджений у практику роботи з сім'ями та індивідуальними клієнтами соціальної роботи наприкінці 90-х років 20 століття. Технологія соціального супроводу вперше була розроблена фахівцями Національного інституту розвитку сім'ї та молоді (тоді ще Українського інституту соціальних досліджень). В її основі лежить модель "кейс-менеджменту" або "соціальної роботи з індивідуальним випадком", яка широко використовується в практиці соціальної роботи за кордоном

(care management у Великій Британії, case management у США). (Капська, Пеша, 2012).

Пеша (2013) зазначає, що в Україні соціальна робота, спрямована на задоволення індивідуальних потреб клієнтів, характеризується терміном "соціальний супровід". Також, використовуються терміни "кейс-менеджмент" та "соціальне супроводження" в різних наукових виданнях. В Україні термін "соціальний супровід" було вперше запроваджено у 1998 році в рамках соціального експерименту зі створення системи патронатного виховання (Пеша, 2013).

Соціальний супровід як модель комплексної соціальної допомоги особі або сім'ї здобув широку популярність в роботі з різними категоріями клієнтів, яким надається допомога центрами соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді. Соціальний супровід став обов'язковою складовою функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, які виховують прийомних дітей. До того ж використання соціальної послуги супроводу закріплено на законодавчому рівні. (Серга, 2011).

Пеша (2013) виділяє два формулювання поняття соціального супроводу при роботі з дітьми та молоддю, на які варто звернути увагу:

- “Соціальний супровід” - це форма соціальної роботи, спрямована на надання соціальної підтримки, допомоги дітям та молоді, які потребують особливого соціального захисту. Його метою є подолання складних життєвих обставин та покращення соціального статусу цих осіб.
- Поняття “соціальне супроводження”, яке використовується, коли згадуємо прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Соціальне супроводження - це форма соціальної роботи, до якої залучаються фахівці або групи фахівців центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Вони забезпечують здійснення заходів щодо забезпечення належних умов для функціонування прийомних сімей та сімейних дитячих будинків сімейного типу, у тому числі надання соціальних послуг.

Зверева, Кияниця (2006) в свою чергу виділили базові форми соціального супроводу, як соціальної роботи:

- Індивідуальна форма - здійснення соціальної допомоги, послуг та реабілітації відповідно до потреб та кореня проблем особистості;
- Соціально важлива активність - громадський дитячий та молодіжний рух;
- Соціальне навчання - здійснення якого відбувається в різних навчальних закладах і, яке напряду пов'язане із здобуттями певного рівня соціальної освіти;
- Соціально-психолого-педагогічна та юридична підтримка - надання компетентної допомоги та посередництва;
- Консультування - виявлення і окреслення шляхів виходу із складної ситуації;
- Доведені науковими фактами і своєчасні заходи держави, соціальних інституцій, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді спеціальних установ - ці заходи повинні бути спрямовані на попередження, збереження, підтримку та захист благополуччя та здоров'я сім'ї чи конкретної особи та сприяти у досягненні поставлених цілей і розкритті їх внутрішнього потенціалу.

Аби надання соціальної послуги супроводу було ефективним, Солодухіна (2018) вважає вкрай необхідним забезпечення діяльності фахівців із соціальної роботи в територіальних громадах для надання соціальної підтримки сім'ям, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Саме це є пріоритетним завданням сьогодення в контексті реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Окрім державного регулювання надання соціальної послуги супроводу важлива також компетентність фахівців. Водяна (2014) вважає, що для успішного вирішення проблеми організації ефективного соціального супроводу сімей, у яких діти перебувають під опікою, і досягнення позитивних результатів після його завершення, необхідна якісна професійна підготовка майбутнього фахівця. Цей фахівець повинен мати глибокі знання, розвинені здібності, високі професійні навички, мислення, самосвідомість і повинен володіти навичками

самовдосконалення. Для забезпечення цього важливо мати належно організовану та ефективну систему практик.

1.2. Дитячі будинки сімейного типу як форма альтернативного сімейного догляду дітей

У 2017 році уряд України розпочав процес реформи, який спрямований на зміну системи догляду та виховання дітей. Національна стратегія реформування цієї системи на період з 2017 по 2026 роки була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 року під номером 526р. Деінституціалізація є процесом планування реорганізації закладів інтернатного типу з метою їх скорочення або закриття, а також створення різноманітних інших послуг догляду за дитиною, які регулюються законами та стандартами, спрямованими на досягнення конкретних результатів. Процес деінституціалізації базується на таких принципах:

- Сім'я - це найкраще середовище для виховання та розвитку дитини.
- Збереження сім'ї є основною умовою для забезпечення благополуччя та захисту найкращих інтересів дитини.
- Кожна дитина має право на увагу та дбайливий підхід. Потреби, думка та інтереси кожної дитини повинні бути враховані.

У процесі деінституціалізації, забезпечується динамічний розвиток та доступність послуг на рівні територіальних громад для дітей та сімей з дітьми, що сприятиме поступовій ліквідації інтернатних закладів, вивільнені кошти спрямовуються на створення нових послуг та розвиток існуючих у громадах. Реформа запланована на 10 років і передбачає зменшення кількості дітей, які проживають у інтернатах, на 90%, а також забезпечення доступних та якісних послуг для підтримки сімей з дітьми в кожній громаді з урахуванням їхніх індивідуальних потреб (Міністерство соціальної політики України, н/д).

Реформа деінституціалізації запустила розвиток альтернативних форм сімейного догляду. Альтернативний догляд охоплює всі типи догляду та умови проживання, що забезпечуються дітям, які з різних причин не перебувають під повним доглядом принаймні одного з батьків. Формами альтернативного догляду є

опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, малий груповий будиночок та інші форми влаштування дітей, що базуються на сімейному середовищі, а також стаціонарні заклади з умовами проживання, які максимально наближені до сімейних умов (Hope and Homes, н/д).

Організація ЮНІСЕФ визначає дитячий будинок сімейного типу (ДБСТ), як форму установи, де окрема сім'я або особа, яка не перебуває у шлюбі (батьки-вихователі), взяла на себе виховання та спільне проживання не менше ніж п'ятьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (вихованців). У той же час загальна кількість дітей, у тому числі родичів, що проживають у цій сім'ї, не може перевищувати десять осіб (ЮНІСЕФ, н/д).

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, проживають у дитячому будинку сімейного типу до досягнення 18-річного віку. У випадку, якщо вони продовжують навчання у професійно-технічному або вищому навчальному закладі, що має I-IV рівень акредитації, їх перебування у дитячому будинку сімейного типу може тривати до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів. (Міністерство соціальної політики України, н/д).

Аби стати батьками-вихователями потрібно відповідати таким вимогам: бути працездатною повнолітньою особою або бути працездатними повнолітніми особами, які перебувають у шлюбі. Батьки-вихователі зобов'язані забезпечити всі потреби та інтереси дитини до її повноліття. Для того щоб батьки-вихователі могли дбайливо опікуватися дітьми, вихованці повинні досягти віку вісімнадцяти років до того, як батьки досягнуть пенсійного віку - це ще один важливий віковий аспект. (ЮНІСЕФ, н/д).

Міністерство соціальної політики України (н/д) зазначає, що не можуть створити дитячий будинок сімейного типу ті особи, які:

- Визнані недієздатними або обмежено дієздатними;
- Позбавлені батьківських прав;
- Були опікунами, батьками вихователями, усиновлювачами, але усиновлення було скасоване чи визнане недійсним з їх провини;
- Не можуть виконувати покладені на них обов'язки через стан здоров'я;

- Перебувають на обліку у психо/нарко-диспансерах;
- Зловживають наркотичними речовинами;
- Були засуджені за визначеними злочинами;
- Не мають постійного місця проживання та стабільного доходу.

У законі також зазначено, що не можуть бути батьками-вихователями особи, які проживають з членами сім'ї, включаючи малолітніх та неповнолітніх дітей, що мають глибокі органічні ураження нервової системи, алкогольну або наркотичну залежність, хворі на СНІД, відкриту форму туберкульозу, психотичні розлади або офіційно зареєстровані асоціальні прояви та нахили до насильства.

Окрім певних вимог до осіб, які створюють ДБСТ, є ще вимоги до місця та побутових умов, в яких цей будинок створюватись. Серед них: належні умови проживання в житловому приміщенні; встановлені житлові площі, відповідні вимогам; належний рівень санітарних умов; наявність необхідних меблів, побутової техніки та інших товарів тривалого використання; наявність всіх умов для проживання, виховання та розвитку дитини (ЮНІСЕФ, н/д).

Аби створити дитячий будинок сімейного типу потрібно подати документи, серед яких:

- Заява кандидатів;
- Довідка про склад сім'ї;
- Копія свідоцтва про шлюб;
- Підтвердження проходження курсів підготовки;
- Рекомендацію центру соцслужб;
- Копії паспортів;
- Довідка про доходи за останні 6 місяців або декларацію про доходи;
- Довідка стосовно боргових зобов'язань;
- Довідка про стан здоров'я кандидатів та усіх членів сім'ї, що з ними проживають;
- Згоду повнолітніх членів сім'ї, що проживають з кандидатами (Міністерство соціальної політики України, н/д).

Для того, щоби полегшити процес розуміння, як створюється дитячий будинок сімейного типу, організація ЮНІСЕФ надала поетапний план, яким можуть послуговуватись кандидати у батьки-вихователі.

1. Звернутися до служби у справах дітей за місцем проживання, де потрібно: проконсультуватися зі спеціалістом, запланувати і пройти співбесіду та подати необхідні документи.
2. Провести огляд умов проживання та скласти відповідний оглядовий акт про житлові та побутові умови, який складає спеціаліст центру соціальних служб складає оглядовий акт про житлові та побутові умови.
3. Пройти курси з виховання дітей в обласному центрі соціальних служб.
4. Стати на облік під час якого: пройти навчання та отримати відповідну довідку про закінчення, отримати рекомендацію від центру соціальних служб для включення до єдиного банку даних.
5. Отримати рішення про створення дитячого будинку сімейного типу
6. Зареєструватися як батьки-вихователі у службі у справах дітей за місцем проживання і отримати направлення на знайомство та контакт з дитиною.
7. Отримати рішення про влаштування дитини до дитячого будинку сімейного типу (ЮНІСЕФ, н/д).

Висновки до розділу 1

Отже, соціальна послуга супроводу, як визначають дослідники, є діяльністю соціальних працівників, спрямованою на досягнення якісних змін у соціальному становищі та добробуті клієнта. Вона має на меті подолання життєвих труднощів, зменшення негативних наслідків або повне вирішення проблем, з якими стикаються сім'ї або особи. Соціальний супровід включає надання комплексних соціальних послуг та використання різних інструментів соціальної роботи. Ця діяльність ґрунтується на вивченні ситуації клієнта, розробці плану вирішення проблеми, взаємодії з клієнтом та оцінці результатів. Соціальний супровід широко застосовується в роботі з різними категоріями клієнтів, включаючи сім'ї, дітей та молодь, і він є обов'язковою складовою функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Наведені вище визначення виявляють певні суперечності та свідчать про відсутність єдиного підходу, який би пояснював природу соціального супроводу. Його можна розглядати як вид соціальної роботи, форму соціальної підтримки або комплекс соціальних послуг.

Український уряд розпочав реформу системи догляду та виховання дітей з метою змінити існуючу систему. Ця реформа передбачає зменшення кількості дітей, які проживають у інтернатах, на 90% та створення доступних та якісних послуг для підтримки сімей з дітьми. Результатом реформи є розвиток альтернативних форм сімейного догляду, однією з яких є дитячий будинок сімейного типу.

ДБСТ є однією з альтернативних форм сімейного догляду, яка надає дітям, які не перебувають під повним доглядом батьків, середовище, близьке до сімейного, забезпечуючи їм умови проживання, виховання та розвитку. Важливим аспектом ДБСТ є забезпечення належних житлових умов, санітарних умов, наявності необхідних меблів та побутової техніки для дитини.

Деінституалізація системи догляду та виховання дітей та розвиток альтернативних форм сімейного догляду, зокрема дитячих будинків сімейного типу, є важливими кроками в забезпеченні благополуччя та захисту інтересів дітей, а також у зміцненні родинного середовища для їхнього виховання та розвитку.

РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВОДУ ДЛЯ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ

2.1 Нормативно-правова база надання соціальної послуги супроводу

Нормативно-правова база соціальної послуги супроводу складається з низки законів, постанов, порядків та іншим нормативно-правових. Проте, перед коротким оглядом цих документів варто звернути увагу на те, що існує два терміни: “соціальна послуга супроводу” та “соціальне супроводження”. Дослідниці Капська та Пеша (2012) у навчальному посібнику “Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей” зазначають, що хоч терміни мають різне звучання у нормативних документах, проте мають один і той самий технологічний алгоритм. У своїй праці вони використовують термін “соціальний супровід”. У нормативно-правових актах ми можемо зустріти два цих терміни.

Закон України “Про соціальні послуги”, Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII

У цьому законі вживається термін “соціальний супровід”. Соціальна послуга супроводу згідно Закону України “Про соціальні послуги” (2019) - це одна з сімнадцяти базових соціальних послуг, яка надається державою. Згідно закону України “Про соціальні послуги”, соціальний супровід - це також послуга, яка належить до основних соціальних послуг, що надаються при здійсненні соціальної роботи сім’ям, дітям та молоді. Відповідно до законодавства може здійснюватись соціальний супровід таких категорій населення: сім’ї, які потрапили у складні життєві обставини, прийомні сім’ї, дитячі будинки сімейного типу, сім’ї опікунів та усиновителів. "Соціальна послуга супроводу" - це комплексна соціальна послуга, яка включає в себе скоординовані зусилля фахівців, які забезпечують постійну або систематичну комплексну допомогу. Ця допомога може включати такі елементи, як догляд, виховання, спільне проживання, соціальний супровід, кризове втручання, підтримане проживання, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція та інші. (Закон України “Про соціальні послуги”, 2019)

Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу”, Положення від 26.04.2002 № 564

У цій постанові дуже чітко визначається діяльність соціальних фахівців при створенні дитячого будинку сімейного типу. А саме у пункті 7, де чітко описано про контроль за умовами утримання, виховання та навчання вихованців у дитячому будинку сімейного типу.

Згідно постанови “Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу” (2002) один раз на рік, служба у справах дітей за місцем проживання сім’ї готує звіт про стан виховання, утримання і розвитку дітей в дитячому будинку сімейного типу. Такий звіт готується на основі інформації, наданої центром соціальних служб, іншими установами або закладами, що надають соціальні послуги, а також соціальним працівником або фахівцем із соціальної роботи, який здійснює соціальне супроводження сім’ї. Річний термін починається з дати прийняття дитини в дитячий будинок сімейного типу.

Соціальне супроводження дитячих будинків сімейного типу - це здійснення заходів, мета яких сприяти створенню належних умов функціонування дитячого будинку сімейного типу, включаючи надання соціальних послуг у разі потреби.

Важливо зазначити також, що соціальне супроводження дитячого будинку сімейного типу здійснюється постійно. Для здійснення соціального супроводження призначається соціальний працівник або фахівець із соціальної роботи. Держава зобов’язується забезпечити соціальне супроводження (Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу, 2002).

Закон України “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”, Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV

Закон встановлює норми щодо правового, організаційного та соціального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб, що належать до цієї категорії, та є однією з частин законодавства про захист дітей. Закон надає гарантії державної підтримки цим дітям. Стаття 15 Закону України “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” (2005) визначає, що соціальний супровід здійснюється стосовно дітей, які перебувають на вихованні в

сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, а також щодо осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Основною метою соціального супроводу є допомога дітям у пристосуванні до нової сім'ї, створенні позитивного психологічного середовища у цій сім'ї, і забезпеченні оптимальних умов життя дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування та осіб, що належать до цієї категорії, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб. Крім того, завдання соціального супроводу полягає в захисті прав дітей і забезпеченні їм необхідної допомоги та підтримки (Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, 2005).

Закон України “Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю”, Закон України від 21.06.2001 № 2558-III

Цей Закон визначає організаційні і правові засади соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю. У статті 17 Закону України “Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю” (2001) зазначено, що для реалізації своїх повноважень районні, міські, районні у містах, селищні та сільські центри соціальних служб утворюють денні служби (відділення), що здійснюють: соціальний супровід сімей, які потрапили у складні життєві обставини та соціальний супровід прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів та усиновителів (Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, 2001).

Наказ “Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах” Мінсоцполітики України; Наказ, Стандарт, Заходи від 31.03.2016 № 318

Цей Державний стандарт описує зміст, обсяг, умови та процедуру надання соціальної послуги соціального супроводу сімей (осіб), що перебувають у складних життєвих обставинах, а також встановлює стандарти якості цієї послуги для всіх суб'єктів, з метою допомогти сім'ям (особам) подолати або мінімізувати негативні наслідки складних життєвих обставин. Цей стандарт застосовується для двох цілей: надання соціального супроводу сім'ям (особам), які перебувають у складних

життєвих обставинах та не можуть самостійно подолати або мінімізувати негативний вплив цих обставин; та моніторингу та контролю за якістю надання цієї соціальної послуги. (Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, 2016).

У цьому Державному визначено основні терміни, які використовують при наданні соціальної послуги супроводу сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах: індивідуальний план надання соціальної послуги соціального супроводу, моніторинг якості надання соціальної послуги соціального супроводу, мультидисциплінарна команда, надавач соціальної послуги соціального супроводу, отримувач соціальної послуги соціального супроводу, складні життєві обставини, соціальна послуга соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, суб'єкт, що надає соціальну послугу соціального супроводу (Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, 2016).

Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах складається з 17 розділів, які розкривають різні аспекти надання соціальної послуги супроводу для цієї категорії населення. У розділі VIII в додатку 1 вказано перелік основних дій та заходів, що становлять зміст соціальної послуги соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах:

1. Відвідування отримувача послуги за місцем його проживання (перебування)
2. Оцінка потреб сім'ї/особи
3. Складання індивідуального плану соціального супроводу
4. Аналіз та корегування плану соціального супроводу
5. Інформування щодо питань, пов'язаних з наданням інших послуг і соціальної допомоги. Надання інформаційно-освітніх матеріалів, інструкцій, буклетів, листівок
6. Бесіди з отримувачем соціальної послуги, членами його сім'ї, особами з найближчого оточення (очно, телефоном)
7. Психологічна підтримка згідно з професійною компетенцією (організація

- психотерапевтичних груп, психологічна корекція)
8. Організація та проведення сімейних групових нарад, мережеских зустрічей; залучення отримувача послуги до участі у тренінгах, дискусіях, засіданнях за круглим столом, семінарах, лекціях та інших заходах
 9. Допомога отримувачу послуги в оформленні документів
 10. Перенаправлення отримувача послуги до інших надавачів соціальних послуг, у т. ч. для отримання спеціалізованих послуг
 11. Організація та забезпечення діяльності груп взаємодопомоги
 12. Підготовка та укладання договору про надання соціальної послуги
 13. Складання акта оцінки потреб
 14. Формування особової справи сім'ї
 15. Листування з усіма суб'єктами надання соціальної послуги, оформлення запитів до установ і організацій

Постанова “Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу”, Порядок від 21.11.2013 № 896

Цей Порядок регулює процедуру виявлення сімей (осіб), що перебувають у складних життєвих обставинах, та надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу.

За постановою до сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, належать сім'ї (особи), які не можуть самостійно подолати або мінімізувати негативний вплив, зокрема, таких обставин: жорстоке поводження з дитиною в сім'ї; відсутність постійного місця роботи у працездатних членів сім'ї (особи); відсутність житла, призначеного та придатного для проживання; відбування покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, взяття під варту одного з членів сім'ї (особи), насильство в сім'ї (у тому числі щодо дитини); тривала хвороба, встановлена інвалідність (у тому числі дітей), вроджені вади фізичного та психічного розвитку, малозабезпеченість, безробіття одного з членів сім'ї (особи), що негативно впливає на виконання батьківських обов'язків,

призводить до неналежного утримання дитини та догляду за нею; спосіб життя, внаслідок якого один із членів сім'ї (особа) частково або повністю не має здатності чи можливості самотійно піклуватися про особисте життя та брати участь у суспільному житті; ухиляння батьків від виконання обов'язків з виховання дитини; відібрання у батьків дитини без позбавлення батьківських прав; стихійне лихо; дискримінація осіб та/або груп осіб (Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу, 2013).

Постанова “Про затвердження критеріїв діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги”, Критерії від 14.11.2012 № 1039

Ці критерії розроблено з метою встановлення єдиних вимог до суб'єктів, що надають соціальні послуги (далі - суб'єкти), незалежно від форми власності та господарювання (Про затвердження критеріїв діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, 2012).

Наказ “Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу”, від 23.09.2009 № 3357

Соціальне супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (далі - соціальне супроводження) - робота, що передбачає здійснення фахівцем (або групою фахівців) центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі - центри) заходів, спрямованих на забезпечення належних умов функціонування прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, зокрема надання соціальних послуг (Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, 2009).

У статті 2 наказу “Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу” (2009) вказано, що суб'єктами соціального супроводження є центри соціальних служб, а об'єктами є: прийомні діти, діти - вихованці дитячого будинку сімейного типу, прийомні батьки, батьки-вихователі, рідні діти прийомних батьків та батьків-вихователів, інші особи (члени сім'ї), які спільно проживають з прийомними

батьками, батьками-вихователями.

Наказ “Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах”, від 13.07.2018 № 1005

Наказ “Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах” (2018) затверджує форми обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах. У законі закріплені такі форми обліку:

- Повідомлення/інформація про сім'ю/особу, яка перебуває у складних життєвих обставинах;
- Акт оцінки потреб сім'ї/особи;
- Звіт за результатами соціального супроводу сім'ї/особи;
- Соціальна картка сім'ї/особи;
- План соціального супроводу сім'ї/особи;
- Направлення сім'ї/особи до іншого суб'єкта для надання соціальних послуг.

2.2 Особливості надання соціальної послуги супроводу

Для того, аби розуміти з якими викликами можуть зіштовхнутись батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу при наданні їм соціальної послуги важливо знати базові особливості надання послуги та етапи, що супроводжують послугу.

Проте перед описом власне технології надання соціального супроводу варто нагадати, що існує два поняття “соціальний супровід” та “соціальне супроводження”. Попри різне формулювання в нормативних документах - ці дві форми роботи мають один і той самий мають технологічний алгоритм (Капська, Пеша, 2012).

Соціальне супроводження в прийомній сім'ї та дитячому будинку сімейного типу є необхідним елементом їхнього функціонування та є закріпленим на рівні законодавства (Пеша, 2013).

Починаючи з моменту створення, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та

молоді забезпечують соціальний супровід прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (Капська, Пеша, 2012).

Дослідниці Комарова та Пеша (2006) описують у своїй праці, що методика соціального супроводу ґрунтується на моделі "ведення випадку". Для кращого розуміння сутності цієї технології, варто розглянути основи соціально-педагогічної моделі "ведення випадку". За цією технологією робота з клієнтом передбачає виконання кількох етапів:

- Вивчення та оцінка ситуації: аналізується та оцінюється ситуація, в якій перебуває клієнт.
- Розробка плану можливого вирішення проблеми та узгодження з клієнтом: розробляється план дій для вирішення проблеми, і його узгодження з клієнтом, залучення його до процесу планування.
- Реалізація дій для поліпшення ситуації: здійснюються конкретні дії та заходи, спрямовані на покращення ситуації клієнта.
- Аналіз реалізації плану дій та оцінка результативності: проводиться аналіз реалізації плану дій та оцінка досягнутих результатів, що допомагає зрозуміти ефективність застосованих заходів.

Ця модель дозволяє систематично підходити до вирішення проблем клієнта та досягати позитивних результатів.

Важливою особливістю соціальної послуги супроводу є проведення роботи з клієнтом безпосередньо на його місці проживання, а не в спеціалізованих установах. Головною метою такого підходу є створення умов, щоб кожна особа могла жити самостійно і незалежно в своєму звичному соціальному оточенні. Також соціальний супровід передбачає взаємодію між соціальним працівником та клієнтом. При розробці плану соціального супроводу враховуються питання, які мають бути вирішеними самим клієнтом. Цей підхід сприяє формуванню відповідальності за кінцевий результат не тільки у фахівців, а й у клієнта, що потребує допомоги (Комарова, Пеша, 2006).

Отже перейдемо до етапів надання соціальної послуги супроводу та коротко оглянемо кожен із них. Капська та Пеша (2012) виділяють три основні етапи:

- Перший етап - аналіз ситуації та розробка плану.
- Другий етап - здійснення плану соціального супроводу.
- Третій етап - оцінка здійсненого плану.

Окрім загальних етапів, дослідниці Капська та Пеша (2012) виділяють також етапи реалізації:

1. Початок соціального супроводу
2. Перевірка документів дитини
3. Оцінка потреб конкретної дитини/дитячого будинку сімейного типу
4. Планування супроводу
5. Здійснення супроводу
6. Періодична оцінка результатів соціального супроводу
7. Планування виходу дитини з сім'ї
8. Завершення соціального супроводу

Проаналізувавши працю Бондаренко (2014) “Виховання дітей у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу” та працю Капської та Пешої (2012) “Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей” можна виділити основні послуги, які надаються на етапі реалізації - власне здійснені та наданні соціального супроводу. Дані послуги спрямовані на вирішення різноманітних проблем та завдань: адаптацію дитини, створення сприятливого клімату у родині, забезпечення оптимальних умов проживання, захист прав дитини, створення можливостей для розвитку, підготовка дитини до виходу із сім'ї. До переліку послуг входять такі:

- Соціально-економічні: допомога у залученні додаткових ресурсів для сім'ї, у вчасному отриманні батьками-вихователями виплат від держави, у працевлаштуванні дітей після виходу із сім'ї;
- Юридичні: консультування, представництво інтересів;
- Соціально-педагогічні: допомога у вирішенні питань навчання, залучення дитини до різних активностей, забезпечення доступності освітніх послуг з різними вадами шляхом індивідуального навчання; просвітницька робота, формування здорових звичок, організація навчання батьків, встановлення та підтримка стосунків з біологічною сім'єю, формування життєвих навичок

дитини: планування нею свого життя та його здійснення; допомога у розв'язанні конфліктних ситуацій, підготовка до виходу з сім'ї, здійснення моніторингу захисту дитини від жорстокого поводження та насильства; представлення інтересів клієнта в різних установах та закладах;

- Соціально-психологічні: адаптація дитини до сім'ї та сім'ї до дитини, створення належного психологічного клімату, для якого характерними є повага, любов, турбота, емоційні зв'язки; запобігання непорозуміннь між членами сім'ї, формування у дитини почуття гідності, адекватної самооцінки, самосвідомості, самостійності, громадянськості позиції; робота з наслідками психологічних травм; реабілітаційна робота, корекція поведінки, консультивання, організація сімейної психотерапії, надання методичних порад;
- Соціально-медичні: допомога у вирішенні питань збереження, підтримки та охорони здоров'я дітей-вихованців; інформування щодо організації здорового способу життя, профілактики різних захворювань; допомога у проходженні медичного огляду та, якщо потрібно, моніторинг за призначенням лікаря, вирішення питань щодо оздоровлення, налагодження, якщо потрібно, співпраці із закладами охорони здоров'я;
- Інформаційні: інформування про ресурси громади (дитячі навчальні заклади, гуртки спортивні школи та заняття), надання довідкової інформації, для вирішення складної життєвої ситуації, надання інформації про послуги та графіки роботи закладів соціального спрямування, освіти, охорони здоров'я, центрів зайнятості, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Соціальний супровід в таких сім'ях здійснюється постійно. Супроводжуючий спеціаліст повинен вплинути на взаємини у сім'ї таким чином, щоб всі необхідні заходи для забезпечення порядку та дисципліни були підтримані. Це досягається за допомогою методів, які ґрунтуються на повазі до гідності дитини (Бондаренко, 2014).

Необхідно враховувати, що надання перерахованих послуг залежить від потреб та індивідуальних запитів сім'ї та вихованця і не є обов'язковим для всіх

дитячих будинків сімейного типу, які знаходяться під соціальним супроводом. У процесі соціального супроводу соціальний працівник використовує різноманітні форми та методи надання соціальних послуг прийомним сім'ям та дитячим будинкам. (Капська, Пеша, 2012).

Отже, соціальне супроводження є формою державної підтримки сім'ї з метою захисту і добробуту дитини, і включає надання різноманітних послуг, спрямованих на створення належних умов для функціонування дитячих будинків сімейного типу. Цей підхід є найефективнішою стратегією перехідного періоду від інституційного утримання до сімейного оточення для дитини. (Фуштей, 2021).

Висновки до розділу 2

Законодавча база соціального супроводу складається з чималої кількості нормативно-правових документів, де регулюється надання соціальної послуги, але варто зазначити, що чимало з цих документів є застарілими.

Соціальний супровід є важливою соціальною послугою, яка надається в рамках реформи системи догляду та виховання дітей в Україні, зокрема в дитячих будинках сімейного типу. Ця послуга має на меті створення умов для благополуччя та розвитку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, шляхом забезпечення супроводу та підтримки для батьків-вихователів і сімей.

Особливості надання соціальної послуги супроводу включають вивчення та оцінку ситуації, розробку плану вирішення проблеми та узгодження його з клієнтом, реалізацію дій для поліпшення ситуації та аналіз результатів. Це підходить дає можливість систематично підходити до вирішення проблем та досягати позитивних результатів.

Різниця між соціальним супроводом та соціальним супроводженням полягає у формулюванні термінів, але обидві форми роботи мають однаковий технологічний алгоритм і є необхідними для функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Соціальний супровід в дитячих будинках сімейного типу передбачає проведення роботи з клієнтами на їхньому місці проживання, залучення їх до

процесу планування та спільну роботу з метою покращення їхньої ситуації. Це сприяє формуванню відповідальності усіх сторін та створює умови для самостійного життя дитини в родинному оточенні.

У підсумку, соціальний супровід є важливим елементом реформи системи догляду та виховання дітей. Він забезпечує підтримку сімей, що надають догляд за дітьми, та сприяє переходу від інституційного утримання до сімейного оточення для дітей, які потребують особливого догляду та підтримки.

РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ПРИ НАДАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ СУПРОВОДУ ДИТЯЧИМ БУДИНКАМ СІМЕЙНОГО ТИПУ

3.1 Методологія дослідження

Процес деінституалізації почався відносно нещодавно, у 2017 році, а це означає, що кількість дитячих будинків сімейного типу значно зросла. До прикладу у 2015 років було приблизно 900 таких будинків. На період 2020 близько 1180 будинків (УКРІНФОРМ, 2020). Метою даного дослідження є окреслити досвід та виклики з якими зіштовхуються батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу при наданні їм соціальної послуги супроводу.

Сформульовані завдання перед початком дослідження вимагають здійснення емпіричного дослідження. Завданнями емпіричного дослідження є:

1. Дізнатись, чи були проінформовані батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу про надання їм соціальної послуги супроводу
2. Дізнатись як батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу розуміють значення соціальної послуги супроводу
3. Дізнатись, чи соціальний супровід було проведено відповідно до передбачених етапів
 - a. Аналіз ситуації та розробка плану
 - b. Здійснення соціального супроводу
 - c. Оцінка здійсненого супроводу
4. Визначити з якими викликами зіштовхнулись батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу при наданні їм соціальної послуги супроводу
5. Дослідити причини у випадку не надання соціальної послуги супроводу

Для дослідження цих питань був обраний метод глибинних інтерв'ю з батьками-вихователями дитячих будинків сімейного типу. Такі інтерв'ю дають змогу оцінити чи соціальна послуга соціального супроводу була надана відповідно до стандарту.

Серед опитаних було 5 жінок, які є батьками-вихователями дитячого будинку сімейного типу в Україні. Важливо зазначити, відповідді респондентів

стосуватимуться досвіду надання їм соціальної послуги супроводу до повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року.

Респонденти були обрані за такими критеріями:

1. Батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу.
2. Дитячі будинки сімейного типу, яким надається соціальна послуга супроводу.

На підготовчому етапі дослідження було створено гайд інтерв'ю та був здійснений пошук респондентів. Вибіркова сукупність складає п'ять осіб. Дослідження було проведене протягом грудня 2022 - лютого 2023 року. Інтерв'ю за згодою респондента проведено в телефонному форматі та записано на диктофон. Під час інтерв'ю не були присутні треті особи. Усі респонденти є батьками-вихователями дитячих будинків сімейного типу, яким надається соціальна послуга супроводу. Для обробки та інтерпретації даних було застосовано метод аналітичного кодування, а також метод конденсації сенсу. Ці методи допомогли виділити основне зі слів експертів та опрацювати інтерв'ю аналітично.

3.2. Результати інтерв'ювання сімей альтернативної форми сімейного догляду, яким надається соціальна послуга супроводу

З метою збереження принципів анонімності у ході проведення дослідження, в даному розділі буде наведена загальна інформація про респондентів та не будуть вказуватись імена та прізвища. Як було згадано вище, в даному дослідженні було важливо насамперед дослідити індивідуальний досвід батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу та виконати завдання, які стояли перед дослідником. Було досліджено досвід п'яти респондентів, які створили дитячий будинок сімейного типу та є батьками-вихователями.

Респондентка 1 - Одружена жінка з трьома власними дітьми та п'ятьма дітьми вихованцями. Вона та її чоловік є батьками-вихователями в ДБСТ (дитячий будинок соціального типу). У 2009 році вони стали прийомною сім'єю, а в 2019 році власне стали ДБСТ. Родина отримує соціальну послугу супроводу, про яку були проінформовані.

Респондентка розуміє значення соціальної послуги супроводу як підтримку та допомогу у вирішенні проблем, що виникають у родині. Соціальний супровід був проведений для її родини, і вона оцінює його як незадовільний.

Супровід не був проведений відповідно до передбачених етапів, таких як аналіз ситуації та розробка плану, здійснення соціального супроводу та оцінка здійсненого супроводу. Респондентка зіштовхнулася з викликами при наданні соціальної послуги, такими як недостатнє інформування, брак фінансової підтримки та недостатність кваліфікації соціальних працівників.

Вона вважає, що, якби соціальна послуга супроводу надавалась якісніше та відповідно технології, то чимало питань та проблем могли би вирішенні швидше. Вона вважає, що основними причинами ненадання соціальної послуги супроводу є недостатня фінансова підтримка та неякісна робота соціальних працівників. Респондентка також вказує на відсутність допомоги та підтримки зі сторони соціальних служб.

Респондентка 2 - одруженою матір'ю-вихователем, має двох власних дітей, а також виховує восьмеро вихованців у дитячому будинку сімейного типу. Респондентка має досвід роботи як прокурор, що надало їй знання про інтернатні заклади та перевірки їх умов.

Вона була поінформована про надання соціальної послуги супроводу. Для неї соціальний супровід означає отримання допомоги у проведенні обстежень, направленні на відпочинок у дитячі табори та отриманні різноманітних послуг, що надаються соціальним фахівцем.

Родині респондентки було надано соціальний супровід не відповідно до передбачених етапів, включаючи аналіз ситуації, розробку плану, здійснення соціального супроводу та оцінку здійсненого супроводу, проте регулярно відбувалися навчання для сім'ї, які проводили різні фахівці.

У процесі надання соціальної послуги супроводу респондентка зіштовхнулася з викликом, коли служба справ дітей (ССД) відмовилась розглядати їх заяву через те, що сім'я не належить до їхнього району. Однак, інша адміністрація надала необхідну допомогу. Також, було відчуття нестачі

соціального супроводу з боку соціальних працівників, оскільки в їхній громаді не було відповідних служб.

Респондентка вважає, що соціальний супровід та допомога соціального фахівця є способом вирішення їхніх проблем. Вона бачить потребу у соціальному супроводі та отриманні психологічно-соціальних послуг для її вихованців.

Респондентка 3 - має двох власних дітей та виховує дев'ять дітей-вихованців. Сім'я була поінформована про соціальну послугу супроводу. Респондентка позитивно оцінює значення соціальної послуги супроводу, особливо в контексті психологічної підтримки для дітей та батьків.

Сім'я зверталась до служби у справах дітей за допомогою, адже в сім'ї перебуває хлопець з вадами слуху та мовлення. Однак, виявилось, що немає спеціаліста з жестової мови для спілкування з цим хлопцем.

Вона також зазначає, що вчителі та волонтери допомагали родині і займалися вихованцями. Однак, вона також згадує про виклики, з якими стикаються при наданні соціальної послуги, такі як нестабільність та часта зміна спеціалістів. Респондентка вважає, що основні причини ненадання якісної соціальної послуги супроводу для її сім'ї полягають у відсутності спеціаліста з жестовою мовою та недостатній стабільності соціальних служб.

Вона також вказує на роль соціального працівника у наданні послуги супроводу та самостійну ініціативу родини. Респондентка відчуває потребу у цій послугі та бачить її як спосіб вирішення проблем своєї родини.

Потреби респондентки включають - психологічну підтримку, навчання, а саме знання методик роботи з агресією та вміння комунікувати з іншими батьками, суспільством та медичними фахівцями, щоб зрозуміти особливості її дітей та забезпечити їм належну допомогу. Респонденту стає легше та не так самотньо, коли спілкується з іншими, до прикладу відзначає, що таке спілкування можна знайти в церкві.

Респондентка 4 є одруженою жінкою і матір'ю двох власних дітей. У 2018 році вони стали дитячим будинком сімейного типу та взяли на виховання ще сімох дітей. На даний момент у будинку проживає 10 діток. Респондентка вирішила взяти на виховання дітей, оскільки сама виростала з нерідною матір'ю. Вона була поінформована про надання соціальної послуги супроводу. Ініціатива створення сім'ї, що бере на виховання дітей з інституційних закладів, виникла з бажання допомогти дітям, а також з власного досвіду виховання.

Сім'я отримувала підтримку соціальних служб у вигляді допомоги з доглядом та розвитком для одного з дітей, який мав труднощі з мовленням. Батьки проходили навчання від соціальних служб та співпрацювали з психологами та соціальними фахівцями. Родина стикалася з відмовою в наданні більшої житлової площі. Спілкування з соціальними працівниками було систематичним. Спочатку соціальний працівник відвідував сім'ю щотижня, а пізніше - один раз на місяць або раз на два місяці. Сім'я мала можливість отримувати поради та підтримку від соціальних фахівців. Служба у справах дітей відвідують родину щороку та проводили моніторинг ситуації.

Соціальні фахівці перевіряли, як діти адаптуються та розвиваються. Фінансова підтримка для дітей була вчасною та достатньою, але винагороди для батьків були недостатніми. Сім'я не зіштовхнулася із серйозними викликами під час отримання соціальної послуги супроводу.

Загалом, респондентка вважає, що надання соціальної послуги супроводу було проведено відповідно до передбачених етапів, таких як аналіз ситуації та розробка плану, здійснення соціального супроводу і оцінка здійсненого супроводу. Вона бачила цей соціальний супровід як спосіб вирішення їхніх проблем і потреб, особливо щодо розвитку та догляду за дітьми.

Однак, вона також відчувала нестачу відпочинку для себе та свого партнера. Також, респондентка зазначила, що на початку створення сім'ї, вони стикалися з упередженим ставленням. Проте, вона висловила задоволення від співпраці з соціальними працівниками, які проявляли ініціативу та завжди були на зв'язку.

Загалом, соціальний супровід виявився корисним для сім'ї респондентки, допоміг їм зрозуміти і вирішити проблеми, пов'язані з вихованням та розвитком дітей.

Респондентка 5 є розлученою жінкою з трьома власними дітьми. Вона також випустила вже 15 дітей-вихованців. На даний момент виховує семеро дітей. Досвід з її власного дитинства вплинув на неї і надихнув створити дитячий будинок сімейного типу, та не лише це. Вона також працювала вихователем у садочку, де зрозуміла, що дуже любить дітей. Всі ці обставини спонукали її задуматися про виховання дітей з інституційних закладів. Рішення було складним, але вона вирішила спершу спробувати, тому пішла працювати в дитбудинок вихователем, щоб краще зрозуміти потреби та проблеми таких дітей. Після року роботи зрозуміла, що це їй під силу.

Респондентка була поінформована про супровід, оскільки сама мала багато знань по цій галузі. Також зазначає, що соціальний супровід не надавався належним чином, а служба у справах дітей не дуже допомогла. Вона потребувала підтримки з області, але на той час така підтримка була недостатньою. За словами жінки служби не давали часу на адаптацію, вимагали високої успішності від дітей вже за місяць, а дітям потрібно було комфорт створити та стабілізувати психологічний стан. Проте служби у справах дітей вимагали лише показників та зовсім не уявляли роботу з дітьми. Респондентка стверджує, що діти навіть боялися додому йти, і тоді вона зрозуміла, що має право визначати, як роботи зі дітьми, а не гнатися за показниками ССД. Тоді вона знайшла можливість переїхати в інший район, змінити ССД і за її словами стало краще. Жінка вважає, що навчання - то одне, на практиці - це зовсім інше.

Вона вважає, що основною причиною надання неякісного соціального супроводу для її сім'ї було вимагання високої успішності від дітей відразу, без достатнього часу на адаптацію та створення комфортного середовища для них. Вона також зазначає, що соціальні працівники, які надавали послугу супроводу, не проявляли достатньої ініціативи та не глибоко виникли в ситуацію сім'ї.

Респондентка самостійно шукала знання, брала участь у семінарах та конференціях, щоб покращити свої навички у вихованні дітей.

У питанні про відчуття потреби у соціальній послугі супроводу, респондентка підкреслює, що вона справді потребувала такої підтримки, але їй було важко залежати від недостатньо ефективного соціального супроводу. Вона бачила в соціальному супроводі та допомозі соціального фахівця спосіб вирішення своїх проблем, зокрема створення комфортного середовища для дітей, фінансову підтримку, житлове та транспортне забезпечення, а також підтримку дітей, які вийшли з дитячих будинків.

Щодо викликів, з якими респондентка зіштовхнулася при наданні соціальної послуги супроводу, вона зазначає складність фінансової ситуації, нестачу грошей та неадекватну фінансову підтримку. В цілому, респондентка вважає, що соціальний супровід був несистематичним та не завжди відповідав її потребам та потребам її сім'ї. Вона активно шукала знання і підвищувала свою кваліфікацію самостійно, щоб краще зрозуміти проблеми та потреби дітей, які вона виховує.

3.3 Рекомендації щодо подолання викликів при наданні соціальної послуги супроводу дитячим будинкам сімейного типу

На підставі виявлення та аналізу викликів, з якими зіштовхуються батьки-вихователі при наданні їм соціальної послуги супроводу, є декілька рекомендацій для поліпшення ситуації:

1. Забезпечити належне навчання та кваліфікацію соціальних працівників: Виокремлено брак спеціалістів та їхню некомпетентність як основну причину проблем з наданням соціальної послуги супроводу. Слід інвестувати ресурси в професійний розвиток соціальних працівників, забезпечуючи їм доступ до навчальних програм, тренінгів та семінарів, що сприятимуть покращенню їхніх навичок та знань.
2. Залучити достатню кількість кваліфікованих у громадах: Брак спеціалістів на місцях є ще одним важливим чинником, що впливає на якість надання соціальної послуги. Необхідно забезпечити наявність достатньої кількості

кваліфікованих працівників, які зможуть ефективно здійснювати соціальний супровід родинам. Це можна здійснити через приваблення фахівців, надання їм певних пільг, житла в громаді, стимулювання.

3. Забезпечити адекватну фінансову підтримку: Виокремлено брак фінансової підтримки як проблему, яка ускладнює надання соціальної послуги. Важливо забезпечити достатні ресурси для функціонування соціальних служб, зокрема для оплати праці соціальних працівників, оновлення матеріально-технічної бази та забезпечення необхідних програм та послуг. Додаткові інвестиції у цю сферу можуть сприяти покращенню якості надання соціальної послуги супроводу.
4. Посилити співпрацю між соціальними службами та батьками-вихователями: Важливо встановити ефективний механізм співпраці між соціальними працівниками та родинами, що отримують соціальний супровід. Забезпечення відкритого та довірливого спілкування, регулярні зустрічі та обмін інформацією можуть сприяти кращому взаєморозумінню, підтримці та успішному вирішенню проблем.
5. Здійснювати систематичні оцінки та вдосконалення: Для покращення якості надання соціальної послуги супроводу варто впроваджувати систему систематичного моніторингу, оцінки та зворотного зв'язку. Збирання даних, оцінка результатів та аналіз причин проблем допоможуть виявити слабкі місця та здійснити відповідні корекції.

Ці рекомендації можуть допомогти покращити ситуацію з якістю надання соціальної послуги супроводу батькам-вихователям дитячих будинків сімейного типу.

Висновки до розділу 3

Результати дослідження про надання соціальної послуги супроводу батькам-вихователям дитячих будинків сімейного типу показують, що багато з респондентів були проінформовані про наявність цієї послуги. Однак, хоча родини отримували соціальний супровід, він не завжди проводився відповідно до передбачених етапів,

таких як аналіз ситуації, розробка плану, здійснення соціального супроводу та оцінка здійсненого супроводу.

Батьки-вихователі розуміють значення соціальної послуги супроводу як підтримку і допомогу у вирішенні проблем, що виникають у їхній родині. Вони вбачають у соціальному супроводі можливість отримати необхідну допомогу, особливо з психологічної підтримки для дітей та батьків. Родини відчують потребу у цій послугі та бачать її як спосіб вирішення своїх проблем.

Проте, в процесі надання соціальної послуги супроводу батьки-вихователі зіштовхнулися з викликами та перешкодами. Найбільш поширеними викликами були недостатнє інформування, брак фінансової підтримки неініціативність та непрофесійність соціальних працівників. Респонденти відмічали відсутність допомоги та підтримки зі сторони соціальних служб.

Одна з основних причин ненадання соціальної послуги супроводу - брак спеціалістів та їхня компетентність. Родини вважають, що якби соціальна служба отримала достатню фінансову підтримку і була забезпечена достатньою кількістю кваліфікованих працівників, то надання соціальної послуги супроводу могло б бути більш ефективним і зручним для родин.

Загальним висновком є те, що соціальна послуга супроводу є важливою та потрібною для батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу. Проте, її надання потребує більшої уваги та покращень у багатьох аспектах, включаючи фінансову підтримку та кваліфікацію соціальних працівників, для забезпечення якісного та ефективного супроводу родин.

Загальними рекомендаціями у цьому випадку будуть;

- Забезпечити належне навчання та кваліфікацію соціальних працівників;
- Залучити достатню кількість кваліфікованих у громадах;
- Забезпечити адекватну фінансову підтримку;
- Посилити співпрацю між соціальними службами та батьками-вихователями;
- Здійснювати систематичні оцінки та вдосконалення.

ВИСНОВКИ

Темою цього дослідження є соціальний супровід як соціальна послуга. Дослідження є актуальним, адже за останні 7 років в Україні відбулось чимало змін у соціальній сфері, а саме у системі дитячих інтернатів. Деінституалізація спричинила розвиток альтернативних форм сімейного розвитку. Однією з таких форм є дитячий будинок сімейного типу, який є новою ланкою у системі роботи з дітьми сиротами та дітьми позбавленими батьківського піклування. Послуга соціального супроводу є передбачена державою та є вкрай важливою для ефективного функціонування дитячих будинків сімейного типу. Метою цього дослідження є дослідити досвід та виклики, з якими зіштовхуються батьки-вихователі при наданні їм соціальної послуги супроводу.

Перша частина складається з аналізу теоретичну літературу та попередні напрацювання щодо цієї теми. Друга частина містить у собі аналіз досвіду батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу на основі дослідження, в рамках якого було проведено п'ять глибинних інтерв'ю з батьками-вихователями дитячих будинків сімейного типу методом глибинного інтерв'ю.

Отже, проаналізувавши теоретичну частину та емпіричне дослідження можна зробити такі висновки:

- Соціальна послуга супроводу - це важливий елемент соціальної роботи. В основу цієї послуги входить кейс-менеджмент. Цю послугу можна назвати частиною пазла у роботі з альтернативними формами сімейного догляду, зокрема дитячими будинками сімейного типу, адже батьки-вихователі не здатні запам'ятати усіх аспектів виховання та чималу кількість інформації стосовно нормативно-правових актів. І як бачимо з дослідження, батьки-вихователі справді потребують цієї послуги, адже їм важко впоратись з великою кількістю навантаження наодинці.
- У попередніх дослідженнях соціальної послуги супроводу вказано, що соціальна послуга надається від моменту створення дитячого будинку сімейного типу, та дослідивши і проаналізувавши процес створення такого будинку можна стверджувати, що фактично ця послуга починає надаватись

від моменту звернення кандидатів, адже соціальні служби усіляко інформують та ведуть кандидатів до створення дитячого будинку сімейного типу.

- Провівши дослідження, а саме глибинні інтерв'ю з батьками-вихователями, стали очевидними слабкі місця в наданні соціальної послуги супроводу ДБСТ. Серед них: некомпетентність соціальних працівників, брак кадрів в громадах, недостатнє інформування, відсутність допомоги та підтримки зі сторони соціальних служб.
- Це дослідження може в подальшому може стати базою для майбутніх праць, які стосуватимуться пошуку рішень та покращення ситуації у наданні соціальної послуги супроводу дитячим будинкам сімейного типу та клієнтам загалом. Теоретична частина теж стане гарним підґрунтям для майбутніх робіт.
- Попри пророблену роботу, це дослідження мало свої обмеження. Для більш комплексного аналізу варто дослідити більшу кількість респондентів або провести фокус-групове дослідження. Також залучення у дослідження інших стейк-холдерів, а саме соціальних працівників, які надають послуги соціального супроводу або представників соціальних служб, які займаються координацією всього процесу, допомогло б зрозуміти усі сторони надання послуги. Адже, емпіричне дослідження показало, що батьки-вихователі не завжди розуміють, що таке соціальний супровід, і їхні очікування часто відрізняються від того, що є передбачено законом та можливо забезпечити зі сторони соціальних служб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Норе and Homes. (н/д). Просто про складне. Доступ через [Просто про складне – Норе and Homes](#)
2. PRAVOKATOR. (2020). Альтернативні форми сімейного виховання. Доступ через: [Альтернативні форми сімейного виховання | Pravokator](#)
3. Бойко, Ж. (2022). Розвиток альтернативних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в ході реалізації людиноцентричної державної політики у сфері піклування про дітей. Державне будівництво, 31(1), 113-126.
4. Бондаренко, Г. (2014). Виховання дітей у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, (49), 154-158.
5. Водяна, О. (2014). Організація практик у підготовці майбутніх фахівців до соціального супроводу сімей, в яких перебувають діти під опікою. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, (30), 34-37.
6. Заблоцький, А. Р. (2018). Особливості розвитку альтернативних форм державної опіки над дітьми на прикладі прийомної сім'ї. Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (04 квітня 2018 р., м. Київ)/[Ред. кол. ПГ Губеладзе та ін.]–К., 2018.–180 с., 47.
7. Зверева, І. Д., & Кияниця, З. П. (2006). Соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах: метод. посіб. К.: Держсоцслужба, 104, 3.
8. Капська, А. Й., & Пеша, І. В. (2012). Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 12.
9. Комарова, Н. М., & Пеша, І. В. (2006). Соціальний супровід як форма соціальної допомоги сім'ям, які взяли на виховання дитину-сироту. Український соціум.–К.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2, 49-58

10. Міністерство соціальної політики України. (н/д). Деінституціалізація - Міністерство соціальної політики України. Доступ через <https://www.msp.gov.ua/timeline/Deinstitutualizaciya.html>
11. Міністерство соціальної політики України. (н/д). Дитячий будинок сімейного типу. Доступ через <https://www.msp.gov.ua/content/dityachiy-budinok-simeynogo-tipu.html>
12. Пеша, І. В. (2013). Соціальний супровід як форма комплексної соціальної допомоги. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки, (11 (2)), 193-199.
13. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. № 2342-IV (2005).
14. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. № 318 (2016).
15. Про затвердження критеріїв діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги. № 1039 (2012).
16. Про затвердження плану заходів з реалізації II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки. № 703-р (2020).
17. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу. № 564 (2002).
18. Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу. № 896 (2013).
19. Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. № 3357 (2009)
20. Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах. № 1005 (2018).
21. Про Соціальні послуги. № 2671-VIII (2019).
22. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. № 2558-III (2001).
23. Серга, Т. О. (2011). Теоретичні засади соціального супроводу як технології

- соціальної роботи. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 15340-3912Р від 22 червня 2009 р., 231.
24. Солодухіна, Л. С. (2018). Особливості нормативно-правового врегулювання альтернативного догляду за дітьми в Україні. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління, (2), 82-91.
25. УКРІНФОРМ. (2020). В Україні працює 1180 дитячих будинків сімейного типу. Доступ через: [В Україні працює 1180 дитячих будинків сімейного типу](#).
26. Фуштей, О. В. (2021). Соціальний супровід дитячих будинків сімейного типу.
27. Хмельницька обласна військова адміністрація. (2022). Реформа інтернатних закладів (деінституціалізація). Доступ через: [Реформа інтернатних закладів \(деінституціалізація\) | Хмельницька обласна військова адміністрація — Офіційне інтернет-представництво](#)
28. ЮНІСЕФ. (н/д). Сімейні форми виховання. Доступ через <https://www.unicef.org/ukraine/documents/family-forms>

ДОДАТКИ

Додаток 1 (Гайд глибинного інтерв'ю)

1. Розкажіть коротко про себе: сімейний стан, скільки маєте власних дітей, скільки дітей вихованців?
2. Чи були ви поінформовані надання вам соціальної послуги супроводу
3. Як ви розумієте значення соціальної послуги супроводу?
4. Чи був проведений соціальний супровід вашій родині?
5. Як ви оцінюєте якість надання супроводу?
6. Чи соціальний супровід було проведено відповідно до передбачених етапів: аналіз ситуації та розробка плану, здійснення соціального супроводу, оцінка здійсненого супроводу?
7. З якими викликами ви зіштовхнулись при наданні вам соціальної послуги супроводу?
8. Як ви вважаєте, які основні причини не надання соціальної послуги супроводу для вашої сім'ї?
9. Чи соціальний працівник проявляв у наданні соціальної послуги супроводу, чи, можливо ви проявляли ініціативу самостійно?
10. Чи відчували потребу у цій послугі?
11. Чи ви вбачали в соціальному супроводі та допомозі соціального фахівця спосіб вирішення ваших проблем?
12. В чому саме була потреба?